

מקל: 81/10
[מקל: 81/10]
[מקל: 81/10]

כסא וסמוכות שלו סמאים מדרס

המשנה ב ש ב ת ס"ה ע"ב עוסקת ב"אברים" מלאכותיים שבשימוש בעלי חיים:
 (א) "הקטע יוצא בקב שלו". קב הוא רגל מלאכותית והיא לא ניתקנה כדי לחלץ בה, אלא להסתיר את המום. להילוך משמשות הסמוכות, והשוה רש"י יבמות ק"ב ע"ב; ערוך, ער' סמך ו"אור זרוע" בשבת שם.
 (ב) "סמוכות שלו סמאין מדרס ויוצאין בהם בשבת ונכנסין בהן לעזרה". רש"י: "סמוכות, של קטע. יש קטע בשתי רגלין, מהלך על שוקיו ועל ארכובותיו ועושה סמוכות של עור (כעין כרים) לשוקיו. סמאין מדרס דהא לסמיכת גופו עבד. ויוצאין בהן בשבת, דתכשיט ידיה הוא, ונכנסין בהן לעזרה, דאע"ג דתנן (ברכות נ"ד ע"א) לא יכנס אדם להר הבית במנעלו, הני לאו מנעל גינהו דלאו בראש רגלו הן".

(ג) "כסא וסמוכות שלו סמאים מדרס ואין יוצאין בהן בשבת ואין נכנסין בהן לעזרה". רש"י: "יש קטע שיבשו וכווצו גידיו שוקיו ואפילו על ארכובותיו אינו יכול לילך ועושיין כמין כסא נמוך ויושב עליו וכשהוא מהלך גסמך על ידי בספסלים קטנים ועוקר גופו מן הארץ ונדחק לפניו וחזור ונח על אחוריו והכסא קשור לו מאחוריו. אותו קטע עושה לו סמוכות של עור או של עץ... ונשען על רגליו קצת".

תאור הקטע האחרון מוקשה מאד. דין המשנה עוסק בסמוכות בלבד, ואם כן, מה למשנה להזכיר את הכסא? והלא אין חילוק שייצאיים בה. ב"בית יוסף" סי' ש"א מבא דעת ר' ירוחם שהכסא לא נזכר אלא לומר לך שהוא סמא מדרס, ושאר הדינים — "אין יוצאים... אין נכנסים וכו'" — מוסבים על הסמוכות בלבד ולא על הכסא. והתירוצ צריך עיון, שהרי פשיטא שכסא, שנתקן להיות מושב לאדם, — סמא מדרס, ולמה הובא הענין במקום זה, שעלול הלומד לטעות בו, וליחס את שאר הדינים גם על הכסא.

אך עיקר הקושי טמון במבנה המשנה. בתחילת המשנה נזכר רק נושא אחד —

- (א) דין קב שלו
- (ב) דין סמוכות שלו
- (ג) דין כסא וסמוכות שלו.

כסא וסמוכות שלו סמאים מדרס

אפשר לפרש שקטע ברגלו אחת מהלך על קבו, וקטע בשתי רגליו מהלך על סמוכות, ולשניהם קראה המשנה ברישא "קטע". אמנם בדרך פשוטה יותר מפרש "אור זרוע" שגם ברישא עוסקת המשנה בקטע בשתי רגליו. אבל המשפט השלישי קשה. המשנה הלא עוסקת בבעל מום אחר ואעפ"כ היא אומרת "הכסא והסמוכות שלו". כאילו היא עדיין עוסקת בקטע. אך נניח גם זאת ש"קטע" מוסב על שלושת המומים אע"פ ש"סמוכות שלו" שבסיפא אינו מתיישב כל כך עם פירוש זה.

אם נגיע לכלל קביעת הגירסה האמיתית נחקשה עוד יותר. בדפוסינו הגירסה היא "כסא וסמוכות" עם וא"ו החיבור, אך הוא"ו חסר בירושלמי ושם נאמר "כסא סמוכות"...; וכך גורסים הערוך, רש"י, רמב"ם וכמה כתבי יד בד"ס. בחיד' הר"ן נאמר שהרא"ה מצי' לגרוס "וסמוכות" מכאן שקודם לכן גרס "סמוכות" בלבד. וראוי להזכיר שבמשניות דפוס פיזור יש "הכסא" עם ה"א הידיעה.

וכיון שתגירסה בלי וא"ו היא כנראה המקורית, מוקשים כל הפרושים הנ"ל, מה ענין "כסא" למשנתנו. לכן רצה הרמב"ם בפירושו להפריד לגמרי בין הקטע השלישי לבין שאר חלקי המשנה ולפרש: "כסא והסמוכות של הכסא... והקושי שבפירושו ברור.

כדי לסלק את כל הקשיים ולקיים את הגירסה העתיקה אנסה להציע את הבאור דלהלן. "כסא" כאן אין כלי למושב. אלא שם בעל מום הנצרך לכסא כדי לחלץ בו ונקרא כן על שם כסאו אפשר לנקד כסא: (כ' חרוקה — ס' בצירה) על משקל כל בעלי מומין כגון חגר, עור, קטע וכיו"ב, או אפשר גם לנקד כסא על משקל רכב (ר' פתוחה — כ' קמוצה).

לפיכך אומרת המשנה — לאחר שסיימה הלכותיו של קטע: הכסא — אותו בעל מום המהלך על כסאו הצמוד לו — סמוכות שלו סמאים מדרס, אבל אין יוצאין בהן בשבת, ואין נכנסין בהן בעזרה כיון שיש לו ל"כסא" כלים אחרים להלך בהם.

- 1 והשוה "עוים" שבמקרא שהוראתה גם בעלי החיים ששמים עוים וגם "דבר הבא מן העוים".
- הגרים נקראו, בחגיגה ג' ע"א ועוד, בעלי קבין מפני הקב שברגלם. הערוך (ער' קב) גורס בכתובות ס"ח ע"א המקבה את שוקיו, ר"ל, הקובע קב בשוקו. אותו עשיר מופלג, כן ציצית הכסת, (גייסין נ"ו ע"א), יש לכנותו — לפי פירוש אחד שם — הכסת (כ פתוחה, ס' קמוצה), עם אלה שנבלעה, בהוראת "בעל הכסא" או בעל זכות לישיבה.

91.10